

YİRMİ BİRİNCİ YÜZYILA GİRERKEN MİLLÎ KİMLİK OLUŞTURMADA DİLİN ÖNEMİ

Prof. Dr. Ahmet B. ERCİLASUN

Dili çok defa insanlar arasında anlaşmayı sağlayan bir vasıta olarak tarif ederiz. Son zamanlarda “anlaşma” yerine “iletişim kurma” diyoruz. Bu tanım, dilin sosyal ve kültürel boyutunu ihmal eden çok eksik bir tanımdır. Dili âdeta bir cep telefonu gibi düşünen eksik bir tanım. Bilgisayarların gelişmesiyle ortaya çıkan makine dilleri düşünülecek olursa bu tanım belki yeterli sayılabilir; ancak insan dilleri için bu tanımı yeterli saymak mümkün değildir.

İnsan dili binlerce yılın tecrübe ve birikimini taşıyan çok özel bir vasıttır. Her dil farklı bir toplumun tecrübe, bilgi ve anlayışını biriktirmiştir. Çok derinlerde, henüz bilimin öğrenemediği kadar eski bir tarihte ortaya çıkan bir dil, daha doğarken belli bir coğrafyanın ve o coğrafyada yaşayan belli bir toplumun izlerini taşıyarak doğar. Bulunduğu coğrafyanın iklimi, tabiat şartları, bitki örtüsü, hayvan varlığı dilin muhtevasını belirler. Söz gelişi Araplar deve için pek çok kelime kullanırken Eskimolar buz ve kar için yüzlerce kelime oluşturmuşlardır. Böylece daha doğuşlarında farklılaşan diller, toplumların tarih öncesi ve tarih içinde yaşadığı bütün macerayı bünyesinde toplayarak gelişir.

Bir bozkır kavmi olarak tarih sahnesine giren Türklerin dünyayı çok geniş olarak algılayan, harekete dayalı bir dil oluşturmaları son derece tabiidir. ılıman kuşakların durgun hayat tarzı, bitki ve çiçekleri yerine alabildiğine uzanan bozkırların enginliği; mavi gök altındaki bütün toprakları yaşanacak bir yurt olarak gören geniş bir anlayış; uzun mesafeleri katedebilecek en uygun varlık olarak at; bozkırda yaşayan serazat hayvanlar ve sürüler; onlarla iç içe geçen ve yarım saat içinde sökülüp günlerce süren yolculuklardan sonra çok uzak bir yerde yeniden yarım saat içinde kurulabilen çadırlarda yaşanan hayat tarzı Türk dilinin başlangıcına damgasını vurmuştur. Bozkır hayvanlarının her birine özel adlar veren; yalnız atlar için kullanılan özel renk isimleri icat eden; hatta at rengini genel renk kavramından ayrı bir kelimeyle, don kelimesiyle ifade eden; doğuya gün doğusu (güneşin doğduğu yer), batıya gün batısı, kuzeye gece ortası, güneye gündüz ortası diyen; göğü gök (mavi) tanrı (gök), toprağı yağız yer olarak düşünen; göğü çadır, güneşi mızrak olarak algılayan, çadırı yurt ve ev olarak adlandıran fiile dayalı bir dil. Fiile dayalı bir dil, fakat bozkırın enginliği içinde kendinden emin ve sakin düşünebilen insanların psikolojisini de yansıtıyor; hemen geldim, gittim, koştum demelerine ihtiyaç yok. Önce o fiillerin yerlerini, zamanlarını, şartlarını söylemeyi düşünecek soğukkanlılıkları var. Geldim eve dün demiyorlar; dün eve geldim; dün güneş batmadan eve geldim; dün kır atımın üzerinde, güneşin yakıcı sıcağına aldırmadan, mavi göklere, yeşil çayırlara baka baka eve geldim, diyorlar. Bu şartlarda doğan Türk dili, bugünkü Moğolistan’da bozkır medeniyeti diyebileceğimiz bir hayat tarzını yansıtırken bir yandan da Uzakdoğu’daki sürekli komşuları Moğollar, Çinliler, Hint-Avrupa kavimlerinin en doğudaki ucu Soğdaklarla ilk kültür alış verişlerini gerçekleştiriyorlar ve bu alış verişlerin sonuçları dillerine de yansıyor. Sonrası bildik macera: Tarım havzasında yerleşik hayat tarzı, Hint medeniyetiyle (Budizmle) temas, 10. yüzyılda Müslüman oluş ve Ön Asya medeniyetine giriş, Anadolu ve Balkanlara geliş, Akdeniz havzası ve Balkan kavimleriyle ilişkiler, 200 yıl önce başlayan Batılılaşma süreci ve 10 yıl önce başlayan dünyaya açılma. İşte bugün kullandığımız Türkiye Türkçesinde bütün bu macera ve ilişkilerin izlerini buluruz. Dil, nesilden nesle değişip gelişerek ve bütün bu tarihî macerayı özümsemiş olarak kendini bize sunar. Ancak dili konuşan hiçbir fert, özel olarak düşünüp incelemeler yapmadıkça bu uzun macerayı fark etmez; fertler doğuştan kendilerini dil denen evrenin içinde bulurlar. Ana dili, yabancı bir dil öğrenir gibi muhakeme yoluyla öğrenilmez. Ana dili edinilirken henüz muhakeme yeteneği oluşmamıştır. Çocuklar aynı nesne ve hareketlere aynı kelimelerin ad olarak verildiğini algılayıp şartlı refleks ve hafıza yoluyla dili edinirler.

Dolayısıyla ana dili bizim için herhangi bir organımız, meselâ gözümüz, elimiz kadar tabîdir. İşte bizim içine doğduğumuz bu tabî evren, anne babalarımızın, dedelerimizin de içine doğmuş oldukları tabî evrendir. Çocuklarımızın ve torunlarımızın da içine doğacakları tabî evren aynıdır. Ancak yukarıda bahsettiğim, asırlar içinde fark edilemeyen bir değişip gelişme de söz konusudur. Bir yandan aynı toplumun yüzyıllara ve hatta tarihin bilinmeyen dönemlerine uzanan geçmişinin bütün tecrübe ve birikimlerini taşıyan özelliğiyle, bir yandan sonradan öğrenmeyle değil tabî edinme yoluyla öğrenilmesi özelliğiyle dil, toplumun en belirleyici unsuru olmaktadır. Yani dil sayesinde hem fert çevreyi anlamaya başladığı andan itibaren kendini aynı toplum içinde hissetmekte, hem de toplum diğer toplumlardan farklı olduğunu idrak etmektedir. Böylece dil, ferdi içinde bulunduğu toplumun parçası hâline getirirken toplumu da başka toplumlardan ayırarak millet hâline getirir. Tabî ki dil yanında her millet için ayrı ayrı ve farklı oranlarda başka unsurlar da bu oluşumu sağlar. Ancak birçok araştırmacıya göre milleti oluşturan en önemli unsur dildir.

Yukarıda belirtmeye çalıştığımız bu önemli işlevi dolayısıyla dil, özel olarak üzerinde durulmayı hak etmektedir ve her toplum kendi diline bu özel ilgiyi göstermektedir. Bu özel ilgi hem dilin araştırılması ve geliştirilmesi için söz konusudur, hem de toplumu bir ve beraber olarak devam ettirebilmek için. Ancak dilin araştırılma ve geliştirilmesi ile toplumu bir ve beraber olarak devam ettirebilmek için dil konusunda takip edilecek politika birbirinden tamamen ayrı değildir. İki karşılıklı olarak birbirini etkiler. Araştırma ve geliştirme, toplumun tutkalı olan dilin daha iyi anlaşılması ve sağlamlaştırılması sonucunu doğurur; uygulanacak özel dil politikaları da araştırma ve geliştirmeye ilgiyi artırır.

Araştırma ve geliştirme, üniversitelerin ve akademik kuruluşların işidir. Toplumun birlik ve beraberliğini ve bunun devamını sağlayan unsur olarak takip edilecek dil politikası ise öğretim kurumlarını ilgilendirmektedir. Öğretim kurumları dilin bu özelliğini sağlayacak ölçüde ve kuşatıcılıkta bir dil eğitimi vermek göreviyle karşı karşıyadırlar. Ölçü, fertleri kendi dillerinin tadına vardırmaaktır. Bunun yolu ise dilin tarih boyunca ve daha çok edebî eserler yoluyla ortaya çıkan belli başlı verimlerini fertlere tanıtmak ve okutmaktan geçer. Hiçbir toplum örgütlenmesi fertlerini, sadece günlük konuşma seviyesinde bir dil becerisiyle baş başa bırakmaz, bırakamaz. İlk ve orta öğretimin, bütün diğer amaçlardan önce ve önemli olan ana amacı, ülkenin resmî dilini en iyi şekilde fertlerine öğretmek, onlarda dili yanlışsız kullanma becerisini oluşturmaktır. Bu, eğitimin olmazsa olmaz şartıdır. Bir ülkenin ilk ve orta öğretimi bunu yapamıyorsa o ülkede böyle bir öğretim yok demektir. Öğrenci sayısı, öğretmen sayısı, okul sayısı hiçbir şey ifade etmez. Bir ülkenin gençleri liseyi bitirinceye kadar ülkenin resmî dilini yanlışsız kullanabilme becerisini kazanamıyorlarsa bütün bu sayılar sıfıra denk demektir. Toplumun, millet olarak yaşayıp devam edebilmesi de buna bağlıdır. Eğitim bu sonucu sağlıyorsa millet devam eder; sağlamıyorsa millet çözülür. Türkiye’de birkaç on yıldan beri görülen manzara budur. Yöneticiler öncelikle bu sorunun varlığını kabul etmek, sonra da sorunun ortadan kaldırılması için gereğine teşebbüs etmek ödeviyle karşı karşıyadırlar. Bu sorun çözülmeden kaydedilecek hiçbir ekonomik ve siyasî gelişmenin Türk milletine yararı yoktur. Burada Türk milleti terimi özellikle kullanılmıştır. Elbette ekonomik ve siyasî gelişmeler topluma yarar sağlar; ancak toplumun millet olarak devamını sağlayamazlar. Ekonomik başarılarla zenginleşmiş fertler, millî dil ve kültür bilinci taşımadıkları takdirde başka devletlerin uydusu, hatta teb’ası olmayı rahatlıkla isteyebilirler; ülkelerinin bölünmesine, uydulaşmasına rahatlıkla razı olabilirler; yabancı bir dil ve kültürü hiç kaygı duymadan kendi dil ve kültürlerinin önüne geçirebilirler. Sayılan bu emarelerin tamamı şu anda ülkemizde görülmektedir. Eğitim politikalarının, dili doğru kullanma becerisi ve dil zevki vermemesi yüzünden dilin toplumu yapıştırıcı işlevi tamamen ortadan kalkmış, fertler başı boş kalmıştır. Hangi etnik kökenden gelirse gelsin ülkenin resmî dilini yeterince öğrenmemiş olan fertlerden, içinde bulundukları toplumun tek bir millet olduğuna inanmalarını ve

toplumun bütünlüğüne bağlanmalarını bekleyemeyiz. O hâlde resmî dilin bütün vatandaşlarımıza en iyi şekilde öğretilmesiyle ilgili politika hayatî öneme sahiptir. Dilin, toplumun çözülmesini önleyici ve bütün vatandaşlarımızı ortak bir kimlikte birleştirici rolünü oynayabilmesi için dil öğretimindeki aksaklık hatta yokluk sorununun, şu anda akla gelebilecek bütün sorunların önüne alınıp çözülmesi yönünde adımların atılması şarttır.

Bu yapıldıktan sonra veya bununla birlikte teşebbüs edilecek diğer bir iş, Türkiye Türkçesinin bütün Türk dünyasında öğrenilmesini sağlayacak tedbirleri almaktır. Türkiye'ye getirilen öğrenciler ve Türk dünyasında açılan okullarla bu teşebbüs aslında başlamıştır. Ancak Türkiye Türkçesini, Türk dünyasının ortak iletişim dili hâline getirecek tedbirlerin arttırılmasına ve hızlandırılmasına ihtiyaç vardır. Türkiye olarak yalnızlığa veya uyduluğa itildiğimiz yeni dünya şartlarında güçlü bir Türk dünyasına her zamankinden fazla ihtiyacımız vardır. Ortak iletişim dili hâline gelecek olan Türkiye Türkçesi, bütün Türk dünyasında ortak bir üst kimliğin oluşmasında birinci derecede müessir olacaktır. Okulların sayısını arttırmak, Türk dünyasının her bölgesinde Türkiye Türkçesi kursları verecek Kültür Merkezleri açmak ilk akla gelen tedbirlerdir. Türkiye televizyonlarının bütün Türk dünyasında dinlenmesini sağlayacak teknik ve muhtevaya dayalı tedbirleri almak, daha büyük kitlelere ulaşmayı sağlayacak yaygın öğretim tedbirleridir. Gerek Türkiye'de gerek Türk dünyasında en yetenekli gençlerin seçilerek bu konularda yetiştirilmesi, geleceği teminat altına almak bakımından önemlidir.

Bütün bu tedbirler alınırken Türk dünyasında herhangi bir üstünlük, herhangi bir imtiyaz hissi uyandıracak söz ve fiillerden şiddetle kaçınmak gerekir. Herkesin zihnine ve gönlüne samimiyetle yerleştirmesi gereken fikir şudur: Hiç bir Türk topluluğu diğerinden üstün ve imtiyazlı değildir. Hiçbir Türk topluluğunun menfaati diğerinden önce gelmez; alınacak tedbirler bütün Türk dünyasının ortak menfaati içindir. Bu fikir, günün şartları gerektirdiği için değil, politika böyle gerektirdiği için değil, samimiyetle ve inanarak zihnimizde ve gönlümüzde yer etmelidir. Aksi takdirde istemeden de olsa üstünlük ve imtiyaz anlamına gelecek hareketler yapabilir, sözler sarf edebiliriz. Unutmayalım ki herhangi bir Türk topluluğunda eleştirdiğimiz kusurlar, çok daha elverişli şartlarda ve asırlardan beri bağımsız olarak yaşadığımız hâlde bizlerde de vardır. Ana dili konusunda yukarıda belirtilen vahim tablo bunun en açık örneğidir. "Türk üst kimliği" büyük hedefine ulaşabilmenin ilk şartı, eşit Türklerden oluştuğumuzun kabulüdür. Bu kabul ile atacağımız adımlar sağlıklı olacak ve bizi hedefe biraz daha yaklaştıracaktır.

Karar vermemiz gereken şudur: Sadece zengin ve müreffeh bir toplum mu olmak istiyoruz; yoksa hem Türk, hem müreffeh bir toplum mu olmak istiyoruz? İkinci seçeneği kabul ediyorsak eğer, Türk dilinin öğretimini başka bütün meselelerin önüne almak zorundayız.